

Артикуца Н. В., доцент кафедри загальнотеоретичного правознавства і публічного адміністрування Національного університету «Києво-Могилянська академія», кандидат філологічних наук, доцент

ФАХОВООРІЄНТОВАНІ МОВНІ ДИСЦИПЛІНИ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ: ТРАДИЦІЇ ТА ІННОВАЦІЇ

Усвідомлення неможливості існування права без мови спонукає правників і лінгвістів до поглибленого вивчення сутності цих феноменів саме у їх взаємозв'язку і взаємодії, адже лише через розуміння природи і специфіки їх спільного розвитку можна віднайти закономірності, які допоможуть у пошуках більш ефективних мовних засобів для втілення правової думки, що, у свою чергу, сприятиме вдосконаленню самого права.

Під впливом еволюції правової думки, правового знання, правового досвіду мова розвиває й удосконалює арсенал різноманітних засобів і ресурсів (лексичних, термінологічних, семантичних, граматико-стилістичних, синтаксичних), придатних забезпечувати усну й писемну комунікацію у будь-якій сфері правничої діяльності (законодавство, судочинство, нотаріат, правоохоронна діяльність, юридична наука й освіта тощо).

Ознайомити студентів – майбутніх юристів з цими багатими мовними ресурсами та оволодіти лінгвістичними інструментами, необхідними для здійснення професійних функцій на рівні сучасних вимог, а також сформувані практичні навички роботи з юридичними текстами різних стилів і жанрів (укладання документів, нормопроєктування, мовно-термінологічна експертиза тощо) покликані фахово-орієнтовані мовні дисципліни, в останні десятиліття доволі широко запроваджені як в Україні, так і за кордоном. Зокрема, ідея максимального наближення мовної підготовки студентів до їх фахових потреб практично була реалізована в таких спеціальних курсах, як: «Юридична термінологія», «Мова права», «Правнича лінгвістика», «Юридичне документознавство», «Науковий стиль юридичного мовлення», «Мовне оформлення дипломних робіт», «Редагування юридичних текстів», «Юридичний переклад», «Риторика для юристів», «Професійне мовлення правника», «Законодавча лінгвістика», «Лінгвістичні експертизи у

юридичній діяльності», «Лінгвокриміналістика», «Переклад офіційних документів» та ін.

На жаль, традиційна нормативна дисципліна «Українська мова фахового спрямування» не забезпечує всього спектру необхідних для сучасного правника вмій і навичок (передусім юридико-лінгвістичного тлумачення нормативно-правових текстів, побудови дефініцій термінів (законодавчих і наукових), стилістичного аналізу юридичних текстів різних стилів і жанрів, нормопроектування, укладання судово-процесуальних та інших документів, лінгвоекспертної діяльності тощо).

Система і зміст сучасної лінгвістичної підготовки правників мають урахувати новітні тенденції розвитку правничої професії і бути спрямовані на вирішення прикладних суспільно-правових завдань, пов'язаних, зокрема, з інформаційно-лінгвістичним забезпеченням правотворчої та правозастосовчої діяльності, обробкою та систематизацією правової інформації, укладанням словників правничих термінів, автентичністю перекладу юридичного тексту, юридичною герменевтикою, різними видами юридико-лінгвістичних експертиз, включаючи криміналістичні.

Однією з освітніх інновацій є розроблення і впровадження в навчальний процес спеціального курсу «Українська юридична термінологія в європейському контексті» із відповідним вимогам часу науково-методичним забезпеченням. Необхідність оволодіння такими важливими професійними вміннями і навичками, як тлумачення норм права, визначення і правильне застосування термінів, укладання різноманітних видів юридичних документів, переклад і редагування правових текстів, фахове розв'язання термінологічних проблем і т. ін.) актуалізує нині вивчення студентами вітчизняної термінології права у європейському контексті з використанням методів порівняльного аналізу, порівняльно-історичної реконструкції, моделювання тощо.

Структура цього спецкурсу побудована на логічній послідовності таких основних розділів і тем: актуальні проблеми правничої термінології у контексті євроінтеграції та міжмовної взаємодії; термінологічно-правовий фонд української мови: питання методології та методики вивчення; проблеми унормування, уніфікації та стандартизації сучасної правничої термінології на національному та міжнародному рівнях; роль цих процесів у забезпеченні ефективності кодифікаційних робіт і практики правозастосування на рівні ЄС та України; проблеми юридичного перекладу та термінологічні компетенції перекладача;

види перекладацької еквівалентності; поняттєвотермінологічні розбіжності у національних терміносистемах; термінологічні лакуни; гармонізація національних і міжнародних термінологічних стандартів у законотворчій, експертній, лексикографічній та перекладацькій діяльності.

Науково-теоретичну та методологічну базу магістерського курсу складають праці провідних українських та зарубіжних учених з проблем термінознавства і термінографії, зокрема, формування юридичних словників в українській та інших мовах, порівняльного вивчення терміносистем права, проблем юридичного перекладу, унормування та стандартизації термінології на національному та міжнародному рівнях, офіційні документи щодо термінологічних стандартів.

Перекладаючи юридичні терміни з однієї мови на іншу в тексті, працюючи зі словниками, студенти глибше розуміють специфіку тлумачення терміна в кожній мові, навчаються точному відбору термінів, уважно ставляться до багатозначності і синонімії термінів, паронімії та варіативності термінів. Спостереження над функціонуванням термінологічних одиниць у юридичних текстах дозволяє визначити типові структурні моделі термінологічних словосполучень, їх лексико-граматичне наповнення, диференціювати нормативні і ненормативні терміновживання, побачити межі і місця перетину термінологічної і нетермінологічної лексики, процеси термінологізації і детермінологізації. Застосування статистичного методу дозволяє виділити високочастотні і рідковживані терміни, тобто визначити ядро і периферію терміносистеми. Формальні методи найчастіше використовуються у процесі автоматизованої обробки юридичної термінології (комп'ютерні банки даних та електронні словники). Найбільш актуальними для правників є методи моделювання, тезаурування, коментування та дефініювання (побудова дефініцій) термінів. Завершальним етапом може стати порівняльний аналіз терміносистем права або їх фрагментів у різних мовах, виявлення специфічних ознак кожної з них.

Інноваційний магістерський курс «Правнича лінгвістика» має на меті підняти рівень професійного мовлення правника – майбутнього нормопроєктувальника, вченого, викладача – на вищий щабель шляхом розширення і поглиблення знань у галузі теорії та методології вивчення мови права, ознайомлення з лінгвістичними аспектами нормотворчої діяльності, формування

й закріплення практичних навичок укладання і мовнотермінологічного опрацювання законодавчих текстів, лінгвоекспертної діяльності (експертизи законопроектів, експертизи текстів у документаційних та інформаційних спорах, експертизи конфліктогенних текстів у ЗМІ).

Магістранти знайомляться з основними поняттями, принципами і прийомами законодавчої техніки, категоріями законодавчої стилістики, з методикою роботи нормопроектувальника та лінгвіста-експерта законопроекту. Знання основних вимог до нормативно-правового тексту і спостереження за тим, якими саме мовними засобами вони забезпечуються у процесі законотворчості, є важливою передумовою ефективної підготовки правника для нормопроектувальної роботи. Загалом комплексне вивчення структури і мовностилістичних засобів законодавчих текстів передбачає використання різних методів і робочих прийомів лінгвістичного аналізу. Дослідницький апарат правничої лінгвістики синтезує загальнонаукові та галузеві підходи, традиційні і формалізовані методи. Для курсу з нормопроектування «Правнича лінгвістика» універсальними визнані методи: моделювання (дозволяє моделювати структуру і варіанти текстового оформлення законопроекту в цілому, окремих його частин, кожного правового припису) і редакторсько-стилістичний експеримент (відбір найбільш доречних мовностильових засобів з кількох варіантів). Застосування методу порівняльного аналізу текстів законопроектів з їх остаточною редакцією (з використанням порівняльних таблиць) дозволяє магістрантам простежити за тим, як викристалізовується думка законодавця, оцінити за різними параметрами мовні засоби, за допомогою яких формулюється й удосконалюється правова норма, а також відчуті проблеми і труднощі, що супроводжують законодавця у його роботі.

Інноваційність зазначених курсів полягає не лише у змісті і структурі матеріалу, методах і формах викладання, але й в органічному поєднанні навчальної, творчої, експериментальної, групової та індивідуальної науково-дослідницької роботи студентів під керівництвом викладача.